

MICHAŁ BRYJA

CZUŁOŚĆ MIĘDZYGATUNKOWA W OBLICZU ŚMIERCI, CZYLI JAK O ZMARŁYCH ZWIERZĘTACH TOWARZYSZĄCYCH MÓWIĄ ICH OPIEKUNOWIE

Abstrakt. Zwiększająca się rola relacji między ludźmi i zwierzętami towarzyszącymi oraz ogólne tendencje mediatyzacji i demokratyzacji dyskursu publicznego doprowadziły do pojawienia się nowych, cyfrowych form wyrazu żałoby po śmierci zwierzęcego towarzysza, w tym portali komemoratywnych umożliwiających publikację hołdu (fr. *hommage*) zmarłemu zwierzęciu. Celem niniejszego artykułu jest charakterystyka językowych środków wyrażania czułości względem zwierząt towarzyszących we francuskim internetowym dyskursie komemoratywnym. Badanie ma charakter jakościowo-ilościowy i obejmuje analizę cech morfologicznych oraz semantycznych 1714 afektonimów wyekscerpowanych z 1468 tekstów upamiętniających zmarłe zwierzęta, opublikowanych na stronie internetowej „Amonami”. Rezultaty badania wskazują na wykorzystanie różnorodnych środków formalnych zwiększających ekspresywny charakter analizowanych form, np. afiksacji, apokopy, aferezy. W ramach analizy wyróżniono także 17 pól semantycznych, do których przynależą zebrane afektonimy.

Słowa kluczowe: afektonimy; czułość; dyskurs komemoratywny; żałoba

INTERSPECIES TENDERNESS IN THE FACE OF DEATH, OR HOW DECEASED COMPANION ANIMALS ARE CALLED BY THEIR OWNERS

Abstract. The increasing role of the relationship between humans and companion animals and the general mediatization and democratisation trends in public discourse have led to the emergence of new digital forms of expression of mourning after the death of an animal companion, including commemorative portals providing the opportunity to publish tributes (French: *hommage*) to the deceased animal. The aim of this article is to characterise the linguistic means used to express tenderness towards pets in French online commemorative discourse. The study is qualitative-quantitative in nature and involves the analysis of morphological and semantic features of 1,714 affectional terms excerpted from 1,468 texts commemorating deceased animals, published in the section “Amonami” of the portal 30millionsdamis.fr The results of the study indicate the use of a variety

Mgr MICHAŁ BRYJA – Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Szkoła Doktorska Nauk o Języku i Literaturze UAM; adres do korespondencji: ul. Wieniawskiego 1, 61-712 Poznań; e-mail: micbry@amu.edu.pl; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7063-3925>.

Artykuły są objęte licencją Creative Commons Uznanie autorstwa – Użycie niekomercyjne – Bez utworów zależnych 4.0 Międzynarodowe (CC BY-NC-ND 4.0)

of formal means to increase the expressive character of the analysed forms, such as affixation, apocope and apheresis. The analysis also distinguished 17 semantic fields to which the collected affectonymes belong.

Keywords: affectonymes; tenderness; commemorative discourse; mourning

Czułość, rozumiana jako okazywanie innej istocie ciepła i troski, kojarzy się przede wszystkim z relacjami międzyludzkimi, zwłaszcza z interakcjami bliskich sobie osób – przyjaciół, kochanków, rodziców i ich dzieci. Należy jednak zauważyć, że przejawy czułości widoczne są również w mniej oczywistych kontekstach, wśród których wymienić można coraz częściej zwracające uwagę badaczy relacje międzygatunkowe z udziałem człowieka¹, w tym naszą więź ze zwierzętami towarzyszącymi.

Jak zauważają etologowie oraz socjologowie, interakcje zachodzące między ludźmi i przedstawicielami innych gatunków mogą być ważnym aspektem codziennego funkcjonowania dla wszystkich jej uczestników (Meijer, 2021), a śmierć zwierzęcego towarzysza doprowadza niejednokrotnie do stanu żałoby, nierzadko przeżywanego przez ich opiekunów w dojmującej samotności, jako że ekspresja typowych dla żałoby stanów emocjonalnych spotyka się w tym kontekście z brakiem społecznej akceptacji oraz pewną formą ostracyzmu (Veyrié, 2014). Istotne dla opiekunów zwierząt jest więc poszukiwanie bezpiecznych przestrzeni na przeżywanie żałoby (Eason, 2021).

Przedstawiony powyżej stan rzeczy znajduje odzwierciedlenie w obserwowanych obecnie przemianach dyskursu żałobnego. O ile sam pochówek zwierząt oraz tworzenie poświęcanych im tekstów o charakterze upamiętniającym nie jest zjawiskiem nowym², o tyle ogólne tendencje mediatyzacji i demokratyzacji dyskursu publicznego (zob. np. Cardon, 2019) doprowadzają do powstawania rozbudowanych społeczności dyskursywnych skupionych wokół śmierci zwierząt. Przykładem tej ewolucji może być tworzenie grup wsparcia dla osób w tego typu żałobie, a także rozwój internetowych zwierzęcych cmentarzy oraz portali

¹ Dziedzina zajmująca się relacjami międzygatunkowymi z udziałem człowieka, zwana *Human-Animal Studies* lub *Antrozologią*, rozwija się dziś w szybkim tempie, korzystając z podejść i metod badawczych typowych dla różnych dyscyplin naukowych (Pręgowski, 2014), w tym językoznawstwa (zob. np. Mondémé, 2022).

² Jedną z najbardziej znanych zwierzęcych nekropolii jest otwarty w 1899 roku *Cimetière des Chiens* w Asnières (zob. np. Gaillemin, 2009). Obecnie na terenie Francji funkcjonuje ok. 30 miejsc tego typu. Poza rytuałami funeralnymi należy wspomnieć o literackiej tradycji tworzenia tekstów upamiętniających zwierzęta, obecnej w kulturze Zachodu co najmniej od czasów starożytnych (zob. np. Brzozowski, 1979).

komemoratywnych, umożliwiających pełne emocjonalnej ekspresji ostatnie pożegnanie zmarłej istoty, przyjmujące kształt cyfrowego epitafium lub bardziej rozbudowanej formy zwanej „hołdem” (fr. *hommage*) (zob. Florea i Wrona, 2018; Veyrié, 2018).

Celem niniejszego artykułu jest charakterystyka językowych środków wyrażania czułości względem zwierząt towarzyszących we francuskim internetowym dyskursie komemoratywnym³. W pierwszej części pracy zostanie omówione pojęcie „afektonimu”, będącego kluczowym w omawianym kontekście przejawem zaangażowania emocjonalnego opiekunów zwierząt. Następnie będą opisane najważniejsze cechy hołdów składanych zwierzętom towarzyszącym (fr. *hommage à l'animal de compagnie*) jako formie komunikacji typowej dla badanego dyskursu, a także korpus oraz metody badawcze. Ostatnia część artykułu obejmie jakościowo-ilościową analizę cech morfologicznych i semantycznych afektonimów wyekscerpowanych z zebranej podstawy materiałowej.

1. AFEKTONIM JAKO PRZEJAW CZUŁOŚCI NA PŁASZCZYŹNIE LEKSYKALNEJ

Najbardziej charakterystyczną grupą jednostek językowych, która łączy się z czułością, są afektonimy, zwane też „czułymi słówkami” oraz „intymnymi przezwiskami” (Bańko i Zygmunt, 2011, s. 6), definiowane jako:

[...] apelatywa występujące w postaci wyrazów lub zwrotów stosowanych w sytuacjach szczególnej zażyłości [...]. Afektonimy mieszczą się w szerszej kategorii przezwisk jako szczególny ich rodzaj, obejmuje je bowiem definicja tego zjawiska mówiąca, że są to nazwy dodatkowe (fakultatywne), wtórne (nie stanowiące nigdy jednego imienia człowieka) i zastępcze (mające zdolność przyjmowania kategorii nazw z innych kategorii antroponimicznych) (Perlin i Milewska, 2000, s. 165).

³ W niniejszym artykule przyjmuję definicję „dyskursu” za Maingueneau (2021, s. 13–17), który rozumie to pojęcie jako ukontekstowaną jednostkę transfrastyczną o charakterze interakcyjnym, stanowiącą działanie na rzeczywistość pozajęzykową, podlegającą systemowi norm oraz konstruującą sens społeczny. Dyskurs komemoratywny odnosi się zatem do obszaru działalności komunikacyjnej związanej ze śmiercią i upamiętnianiem bliskich, w którym uczestnicy komunikacji występują jako świadkowie życia zmarłej istoty (w tym wypadku zwierzęcia), tworząc tym samym subiektywny obraz swoich towarzyszy jako jednostek oraz, pośrednio, obraz całej grupy zwierząt towarzyszących. Przedstawione powyżej myślenie o dyskursie jest zbieżne z założeniami francuskiej lingwistycznej analizy dyskursu (zob. np. Chruściel, 2018; Grzmil-Tylutki, 2010).

Do afektonimów należą z jednej strony silnie skonwencjonalizowane wyrażenia, np. *kochanie*, *kotku* czy *słoneczko*, a z drugiej formy okazjonalne, często nietrwałe i jednorazowe, silnie związane z kontekstem sytuacyjnym.

Afektonimy są przejawem czułości na płaszczyźnie leksykalnej, odwołując się do obiektów i zjawisk o najczęściej pozytywnej konotacji. Istotny wydaje się także fakt, iż afektonimy pojawiają się w aktach mowy bazujących na ekspresji emocjonalnej, takich jak przeprosiny, podziękowania, różne formy wyrażania wdzięczności i wsparcia dla drugiej osoby.

Należy zauważyć, że wykorzystanie omawianego pojęcia oraz analiza afektonimów w odniesieniu do zwierząt wymaga modyfikacji założeń poczynionych przez Perlina i Milewską. Badacze, skupiając się w swojej pracy na komunikacji międzyludzkiej, zauważają, iż afektonimy występują „najczęściej (choć może nie wyłącznie) w stosunkach między małżonkami, narzeczonymi, kochankami oraz w relacji rodzice – dzieci” (2000, s. 165). Koncentrując się na relacji pomiędzy zwierzętami i ich opiekunami, eksploruję więc mniej oczywiste użycie form afektonimicznych, poświadczone jednak przez zebrany korpus. Warto przy tym dodać, że wykorzystywanie w stosunku do zwierząt jednostek językowych tego typu zostało odnotowane w badaniach nad interakcjami międzygatunkowymi z udziałem człowieka i jest jedną z cech rejestru językowego zwanego *pet talkiem* (zob. Mondémé, 2018).

2. HOŁD ZWIERZĘCIU TOWARZYSZĄCEMU JAKO AKT KOMUNIKACJI

Hołd zwierzęciu towarzyszącemu⁴ jest jednostką multisemiotyczną złożoną z obrazów – jednego lub kilku zdjęć zwierzęcia (czasami w towarzystwie jego opiekuna) – oraz tekstu. Na elementy werbalne składają się informacje o imieniu, dacie urodzenia i śmierci oraz charakterystycznych cechach zwierzęcia (przedstawione często w formie tabeli), tekst o charakterze komemoratywnym oraz komentarze internautów. Długość tekstu upamiętniającego zmarłe zwierzę jest silnie zróżnicowana w zależności od preferencji nadawcy, obejmując w przypadku omówionego poniżej korpusu badawczego od trzech do nawet 1551 słów.

⁴ Jestem świadomy, iż rzeczownik *hold*, ze względu na swoje konotacje (por. *hold* w WSJP), może wydawać się użytkownikom języka polskiego nieoczywistym określeniem dla omawianych tu aktów komunikacji. Zależało mi jednak na wykorzystaniu możliwie najbliższego ekwiwalentu dla francuskiego *hommage*, przyjmując założenie lingwistycznej analizy dyskursu, zgodnie z którym nazywanie gatunków dyskursu oraz wyznaczanie ich granic wynika z praktyk społecznych i ma, co do zasady, charakter oddolny (zob. Maingueneau, 2021, s. 56).

Hołd zwierzęciu towarzyszącemu jest specyficznym aktem komunikacji ukierunkowanym na upamiętnienie zmarłych istot oraz ekspresję emocji związanych ze stratą. Opiekunowie zwierząt jako nadawcy wypowiedzi przytaczają historie i anegdoty z udziałem zmarłych istot, a samą wypowiedź organizują często jak intymny list do zmarłego, pełen form adresatywnych oraz określeń pozytywnie waloryzujących zwierzę (Bryja, 2024). Badane teksty pełnią więc funkcję ekspresywną, związaną z przedstawianiem stanu psychicznego nadawcy.

Strony komemoratywne są postrzegane jako kontynuacja zwierzęcych nekropolii. Portale internetowe wyróżniają się jednak większą dostępnością, wynikającą z braku ograniczeń przestrzennych i finansowych, typowych dla tradycyjnych cmentarzy dla zwierząt (Florea i Wrona, 2018, § 28–30). Hołdy zwierzętom towarzyszącym są w tej perspektywie wypowiedziami łączącymi cechy epitafium oraz laudacji.

Opiekunowie manifestują w omawianym dyskursie swój czuły stosunek do zmarłych zwierząt, czego przykładem jest wykorzystywanie leksyki afektywnej, w tym afektonimów.

3. KORPUS ORAZ NARZĘDZIA BADAWCZE

Stworzony przeze mnie korpus badawczy obejmuje teksty komemoratywne⁵ opublikowane na stronie „Amonami”, stanowiącej część witryny internetowej francuskiej organizacji prozwierzęcej – 30 Millions d’Amis (pol. 30 milionów przyjaciół). Wspomniana strona, funkcjonująca od 2006 r., daje dostęp do jednej z największych francuskojęzycznych społeczności dyskursywnych skupionych wokół śmierci zwierząt. Istotny wydaje się fakt, iż sama organizacja stojąca za tym przedsięwzięciem ma we Francji status jednej z najbardziej rozpoznawalnych fundacji działających na rzecz zwierząt, kojarzonej m.in. z emitowanym przez wiele lat programem telewizyjnym oraz wciąż wydawanym czasopismem poświęconym zwierzętom (oba znane są pod tytułami: „30 Millions d’Amis”).

Do utworzenia korpusu wykorzystałem 1468 tekstów (łącznie 218 878 słów tekstowych) odnoszących się do zwierząt zmarłych na przestrzeni trzech lat, od 11 marca 2020 do 5 maja 2023. Okres ten pokrywa się z umownym czasem

⁵ Należy w tym miejscu sprecyzować, iż korpus zawiera wyłącznie teksty stworzone przez opiekuna/opiekunów danego zwierzęcia, z pominięciem komentarzy internautów, które – jak stwierdziłem po ich wstępnej analizie – są skierowane przede wszystkim ku osobom w żałobie, a nie samym zwierzętom. W związku z przyjętym przeze mnie werbocentrycznym podejściem korpus nie obejmuje również obrazów.

trwania pandemii COVID-19, wyznaczonym przez Światową Organizację Zdrowia⁶. Wybór pandemii jako horyzontu czasowego dla budowania korpusu wydaje się o tyle trafny, że, jak wskazuje Kopciewicz (2022), był to okres zwrotu ku zwierzętom towarzyszącym, obfitującego w namysł nad ich dobrostanem i rolą omawianej relacji w życiu człowieka. Wydaje się więc, że sytuacja społeczna mająca miejsce w trakcie pandemii, w dużej mierze naznaczona koniecznością reorganizacji życia domowego, w sposób szczególny uwidoczniła czułość względem zwierząt towarzyszących oraz znaczenie tej więzi międzygatunkowej.

Korpus zawiera teksty odnoszące się do różnych gatunków zwierząt. Najliczniejsze grupy to hołdy poświęcone kotom (746 tekstów) oraz psom (587 tekstów). Do kategorii obejmującej zwierzęta nieudomowione (76 tekstów) przynależą głównie hołdy odnoszące się do królików (43 teksty) oraz świnek morskich (14 tekstów). Najmniej hołdów poświęconych zostało koniowatym (4 teksty). Należy również zaznaczyć, że część z omawianych tekstów (55) nie jest przyporządkowana do żadnej kategorii, gdyż zamieszczone we wpisie zdjęcia oraz treści nie wskazują jednoznacznie na przynależność gatunkową zwierzęcia.

Zebrany korpus poddałem ręcznej anotacji pod kątem afektonimów. Do jej przeprowadzenia wykorzystałem narzędzie BRAT Annotation Tool, używane typowo w językoznawstwie komputerowym (zob. np. Ławrynowicz i in., 2023). Anotacja, inaczej mówiąc „oznaczanie”, polega na przyporządkowaniu fragmentom tekstu komentarzy lub znaczników z wstępnie opracowanego na ten cel zbioru znaczników zwanego *tagsetem* (zob. Rosalska i Żurowski, 2019).

Przy pomocy samodzielnie opracowanego *tagsetu* oznaczone zostały formy afektonimiczne, a wykrytym jednostkom wstępnie przyporządkowano również znaczniki odnoszące się do pól semantycznych (zob. pkt 5 artykułu). Anotacja tekstu przy użyciu narzędzia BRAT Annotation Tool umożliwiła następnie automatyczną ekstrakcję analizowanych jednostek oraz opracowanie statystyk – w tym celu skorzystałem z narzędzi GNU/Linux (zob. Kaliska, 2021) oraz z narzędzi udostępnionych na platformie SketchEngine (zob. Kilgarriff i in., 2014).

Z zebranej podstawy materiałowej wyekscerpowałem 1714 afektonimów, występujących najczęściej jako nominalne formy adresatywne skierowane do zmarłego zwierzęcia (1529 użyć), rzadziej jako formy delokutywne (185 użyć), obecne przede wszystkim w tekstach o charakterze deskryptywno-narratywnym, w których zwierzę jest reprezentowane na poziomie wypowiedzi w 3 os. l. poj.

⁶ Światowa Organizacja Zdrowia ogłosiła stan pandemii z dniem 11 marca 2020, zob. WHO, 2020. Koniec zagrożenia epidemicznego na poziomie międzynarodowym został ogłoszony 5 maja 2023, zob. WHO, 2023.

W kolejnej części artykułu afektonimy te zostaną poddane analizie pod kątem ich właściwości morfologicznych oraz semantycznych.

4. STRUKTURA MORFOLOGICZNA AFEKTONIMÓW

Jeśli chodzi o cechy formalne afektonimów, są one syntagmami nominalnymi, składającymi się z jednego lub kilku elementów. Rzeczownikom lub przymiotnikom w funkcji rzeczownika towarzyszą często przydawki, wyrażone przymiotnikiem (np. *compagnon fidèle* ‘wierny towarzysz/kompan’) lub wyrażeniem przyimkowym (np. *boule d’amour* ‘kłębek miłości’). Często jest także użycie determinantów, zwłaszcza w postaci zaimków przymiotnych (np. *ma fille* ‘moja córeczka’, *notre amour* ‘nasza miłość’). Badane afektonimy zawierają łącznie 1477 zaimków przymiotnych dzierżawczych 1. os. l. poj. oraz 81 zaimków przymiotnych dzierżawczych 1. os. l. mn.

Nadawcy wypowiedzi wykorzystują wiele procesów morfologicznych zwiększających stopień ekspresywności afektonimów. Do najczęstszych z nich należą afiksacja z użyciem morfemów *-ette* oraz *-ou*, apokopa i afereza, a także podwojenie sylaby. Należy przy tym odnotować, iż zjawiska te zostały już zaobserwowane w odniesieniu do afektonimów o charakterze antroponimicznym (zob. np. Osunniran i Bariki, 2020; Mudrochová i dos Santos, 2021; Perlin i Milewska, 2000), choć wydaje się – między innymi ze względu na trudności metodologiczne związane z pozyskiwaniem autentycznych danych językowych – iż opis ten nie jest jeszcze wyczerpujący.

Korpus badawczy poświadcza obecność wielu zdrobnień oraz ekspresywizmów, tworzonych głównie przez użycie sufiksu deminutywnego *-ette* (67 derywatów, z czego 29 unikatów nieodnotowanych przez słowniki) oraz sufiksu ekspresywnego *-ou* (53 derywaty, w tym 45 form unikatowych). Oba afiksy mogą występować zarówno w afektonimach odapelatywnych (np. *fleurette* < *fleur* ‘kwiat’, *loutrou* < *loutre* ‘wydra’, *calinou* < *câlin* ‘pieszczota’), jak i w derywatach odimiennych, stworzonych na bazie imienia zwierzęcia nadanego mu przez opiekuna (np. *Puchette* < *Papuche*, *Kikinette* < *Kikie*, *Cannelou* < *Cannelle*). Wśród wyekscerpowanych afektonimów znajdują się także formy zawierające oba sufiksy, połączone spółgłoską epentetyczną *n* (np. *Gravitounette* < *Gravity*).

Należy zauważyć, że funkcje deminutywna i hipokorystyczna są często realizowane przez środki leksykalne (przymiotniki *petit* oraz *bébé/baby*), co związane jest z wysokim stopniem analityczności języka francuskiego (zob. Bidaud, 2012). Korpus poświadcza również występowanie form pleonastycznych,

zawierających zarówno przymiotnik *petit*, jak i afiks deminutywny (np. *ma petite minette*).

Afektonimy są tworzone również przez usunięcie inicjalnej lub ostatniej sylaby wyrazu, tak jak w przypadku afektonimu *mie*, powstałego przez usunięcie samogłoski inicjalnej z leksemu *amie* ‘przyjaciółka’ oraz formy *Lo*, stworzonej poprzez aferezę imienia zwierzęcia (*Lola*). Częstość zjawiskiem jest również podwojenie sylaby inicjalnej albo jej części (np. *fifille* < *fille* ‘córka, dziewczyna’, *pupuce* < *puce* ‘pchła’) lub całego jednosylabowego wyrazu (np. *chouchou* < *chou* ‘kapusta, ptyś’, *foufou* < *fou* ‘szalony, zwariowany’).

Obecność w korpusie tak różnorodnych morfologicznie form afektonimicznych może być interpretowana nie tylko jako przejaw kreatywności językowej ze strony opiekunów zwierząt towarzyszących, ale przede wszystkim jako manifestacja ich afektywnego, pełnego czułości i tęsknoty stosunku do zmarłych istot. W dalszej części artykułu zbadam kolejny aspekt funkcjonowania omawianych jednostek, a mianowicie ich właściwości semantyczne.

5. WŁAŚCIWOŚCI SEMANTYCZNE AFEKTONIMÓW ODNOSZĄCYCH SIĘ DO ZWIERZĄT

Analiza właściwości semantycznych badanych jednostek przebiegała dwuetapowo. Pierwsza jej część, przeprowadzona w ramach ręcznej anotacji korpusu, polegała na przyporządkowaniu afektonimów do 13 pól semantycznych, wyodrębnionych wcześniej przez Perlina i Milewską (2000, s. 168–169) w odniesieniu do języka francuskiego, nazwanych kolejno: (1) leksemy oznaczające ‘kochanie, przyjaźń, coś drogiego’, (2) nazwy zwierząt, (3) nazwy kapusty i ptyś⁷, (4) nazwy tego, co jest uznawane za cenne, (5) nazwy jajka z *baby talk*, (6) leksemy oznaczające ‘piękno’, (7) imiona postaci mitologicznych, historycznych, z komiksów i inne, (8) nazwy stosunków rodzinnych, (9) nazwy przedmiotów, (10) nazwy potraw, (11) nazwy odnoszące się do wielkości i wyglądu, (12) nazwy części ciała, (13) neologizmy i leksemy o niejasnym znaczeniu.

Po zakończeniu procesu anotacji i bliższym przyjrzeniu się frekwencji leksemów stojących u podstaw badanych afektonimów oraz relacjom pomiędzy poszczególnymi grupami, dokonałem zmian w klasyfikacji zaproponowanej

⁷ Chodzi tutaj o nazwy zbudowane na bazie leksemu *chou*, oznaczającego właśnie ‘ptyś’ lub ‘kapustę’, lecz wykorzystywanego w ramach konwencji typowej dla języka francuskiego jako hipokorystyk (por. *chou* w DAF).

przez badaczy. *Primo*, postanowiłem podzielić pierwsze z pól na dwie grupy (nazwy oznaczające ‘kochanie, miłość, coś drogiego’ oraz nazwy oznaczające ‘przyjaźń, wsparcie’), aby podkreślić wyeksponowaną w dyskursie komemoratywnym relację przyjacielską, rzadko dotychczas omawianą w pracach na temat afektonimów. *Secundo*, wykluczyłem dwa pola o znikomej lub zerowej reprezentacji w korpusie (nazwy jajka z *baby talk* i nazwy części ciała), wyodrębniając jednocześnie pięć nowych, istotnych frekwencyjnie pól semantycznych: (1) derywaty odimienne, (2) tytuły szlacheckie, (3) nazwy skatologiczne i inne wyjściowo pejoratywne, (4) nazwy związane ze światłem oraz (5) nazwy oznaczające ‘wszystko, życie’. *Tertio*, zmieniłem zakres trzech pól semantycznych, aby lepiej odpowiadały one strukturze wyekscerpowanych z podstawy materiałowej afektonimów (nazwy odnoszące się do wielkości i wyglądu > nazwy odnoszące się do cech osobniczych; imiona postaci mitologicznych, historycznych, z komiksów i inne > nazwy postaci fikcyjnych i mitologicznych; nazwy potraw > nazwy innych potraw i produktów spożywczych). Ostatnią wprowadzoną przeze mnie zmianą było uspoźnienie terminologiczne, polegające na wyeksponowaniu terminu „nazwa”. Decyzja ta wydaje się o tyle trafna, że, jak zauważyłem wcześniej, afektonimy często składają się z więcej niż jednego leksemu.

Ostateczny podział obejmuje 17 pól semantycznych (zob. tabela 1)⁸. Warto jednak zaznaczyć, że mimo próby uporządkowania tej heterogenicznej semantycznie grupy funkcjonalnej, jaką są afektonimy, granice pomiędzy poszczególnymi polami nadal bywają nieostre, co wynika z polisemicznego charakteru wielu apelatywów. Dla przykładu, jeden z najczęściej występujących w korpusie leksemów – *bébé* | *bb* ‘dziecko, maluch, małość’ – może odnosić się zarówno do relacji rodzinnej, jak i do cech osobniczych zwierzęcia (przede wszystkim rozmiaru i wieku). W tym oraz w innych podobnych przypadkach decyzję o włączeniu danego afektonimu do wybranego pola semantycznego podejmowałem opierając się o dominujący w podstawie materiałowej kontekst wypowiedzi. Jestem jednak świadomy pewnego stopnia arbitralności tego typu wyborów deskryptywnych.

⁸ W korpusie odnotowałem dodatkowo 35 afektonimów, które nie tworzą spójnych, istotnych frekwencyjnie pól semantycznych (np. *mon petit flocon* ‘mój mały płatek’, *mon petit champion* ‘mój mały zwycięzca’, *ma nounou* ‘moja niańka’, *mon arbre* ‘moje drzewo’).

Tabela 1. Pola semantyczne afektonimów
używanych w stosunku do zwierząt towarzyszących

	Pole semantyczne	Liczba afektonimów	Wybrane leksemy ⁹
1	nazwy stosunków rodzinnych	316	<i>bébé</i> ‘dziecko, maleństwo’ <i>fille</i> / <i>fillette</i> / <i>fi-fille</i> ‘cóрка, córeczka, dziewczynka’ <i>fils</i> ‘syn’ <i>frère</i> ‘brat’
2	nazwy zwierząt ¹⁰	291	<i>chat</i> / <i>chaton</i> / <i>minet</i> / <i>matou</i> ‘kot, kotek’ <i>chien</i> / <i>loulou</i> / <i>toutou</i> ‘pies, piesek’ <i>puce</i> ‘pchła’ <i>loup</i> ‘wilk’ <i>lapin</i> / <i>lapinou</i> ‘królik, króliczek’ <i>panthère</i> ‘pantera’ <i>crevette</i> ‘krewetka’
3	nazwy oznaczające ‘kochanie, miłość, coś drogiego’	243	<i>amour</i> ‘miłość’ <i>cœur</i> ‘serce’ <i>chéri</i> ‘kochanie’ <i>boule</i> [<i>d’amour</i>] ‘kłębek [miłości]’ <i>moitié</i> ‘[druga] połówka’
4	nazwy oznaczające ‘przyjaźń, wsparcie’	142	<i>ami</i> / <i>pote</i> / <i>copain</i> ‘przyjaciół, kolega’ <i>compagnon</i> / <i>compagne</i> ‘towarzysz’ <i>confident</i> ‘powiernik’ <i>âme soeur</i> ‘bratnia dusza’ <i>réconfort</i> ‘pocieszenie’ <i>thérapeute</i> ‘terapeuta’
5	nazwy odnoszące się do cech osobniczych zwierzęcia (płci, wieku, wyglądu, charakteru)	137	<i>pépère</i> ‘starszy pan, dziadek’ <i>bonhomme</i> ‘mężczyzna, facet’ <i>mémère</i> ‘starsza kobieta, babcia’ <i>pépette</i> ‘młoda dziewczyna’ <i>boule</i> [<i>de poils</i>] ‘kłębek [sierści]’ <i>gros</i> ‘duży, gruby’ <i>petit</i> ‘mały, niewielki’ <i>doux</i> / <i>douce</i> / <i>doucette</i> ‘dosł. słodki’, tutaj: ‘opiekuńczy, miły, wyrozumiały, cierpliwy’

⁹ Podawane przykłady odnoszą się do głównych leksemów budujących afektonimy w danym polu (np. leksem *chaton* ‘kotek’ może występować w dyskursie razem z leksemami *préféré* ‘ulubiony’, *adoré* ‘ukochany’ etc.). Kryterium wyboru dla większości prezentowanych leksemów była ich frekwencja w korpusie. W przypadku pól semantycznych charakteryzujących się wysoką heterogenicznością (derywaty odmienne, neologizmy i nazwy o niejasnym znaczeniu, nazwy postaci fikcyjnych i mitologicznych) decyzję o doborze leksemów podejmowałem arbitralnie.

¹⁰ Określenia zbudowane wokół leksemów *chat*, *chien* oraz *lapin*, niemających wydzźwięku afektywnego *per se*, zostały zaklasyfikowane jako afektonimy wyłącznie, jeśli w syntagmie były obecne inne elementy o charakterze ekspresyjnym lub relacyjnym (np. *mon chat d’amour*, *mon petit chien adoré*).

			<i>guerrier</i> / <i>warrior</i> ‘wojownik’ <i>bavard</i> ‘gadatliwy’ <i>pot de colle</i> ‘rzep, ktoś lubiący się tulić’ <i>glouton</i> ‘żarłok’ <i>clown</i> ‘klaun’ ¹¹ <i>ombre</i> ‘cień’ ¹²
6	derywaty odimienne	113	<i>Zozo</i> (< <i>Elzo</i>) <i>Solinou</i> (< <i>Soline</i>) <i>Cannellou</i> (< <i>Cannelle</i>) <i>Ninisse</i> (< <i>Enisse</i>) <i>Glasgounette</i> (< <i>Glasgow</i>)
7	neologizmy i nazwy o niejasnym znaczeniu	92	<i>bibou</i> / <i>boubou</i> <i>titi</i> <i>kiki</i> <i>chacha</i> <i>nono</i>
8	nazwy postaci fikcyjnych i mitologicznych	85	<i>ange</i> ‘anioł’ <i>padawan</i> ¹³ <i>Gaïa</i> ‘Gaja’
9	tytuły szlacheckie	49	<i>prince</i> ‘książę’ <i>princesse</i> ‘księżniczka’ <i>roi</i> ‘król’
10	nazwy przedmiotów ¹⁴	47	<i>doudou</i> / <i>nounours</i> ‘maskotka, pluszak’ <i>poupée</i> / <i>poupette</i> ‘lalka’ <i>bibi</i> ‘kapelusik’ <i>doudoune</i> ‘kurtka puchowa’
11	nazwy skatologiczne i inne wyjściowo pejoratywne	38	<i>filou</i> ‘oszust’ <i>arnaque</i> ‘przekręt, oszustwo’ <i>crotte</i> ‘kupa’ <i>canaille</i> ‘kanalia’ <i>merdeuse</i> ‘gówniara, gnojek’
12	nazwy oznaczające ‘piękno’	38	<i>beau</i> ‘piękny’ <i>beauté</i> ‘piękność’ <i>merveille</i> ‘cudo, piękność’

¹¹ Wydaje się, biorąc po uwagę konteksty występowania tego leksemu w badanym dyskursie, że określenie zwierzęcia mianem klauna stanowi nawiązanie do komicznych zachowań i sposobów, w jakie zabiegają one o uwagę swojego opiekuna (por. *clown* w DAF).

¹² Określenie to występuje w badanym dyskursie najczęściej jako nawiązanie do ciągłej obecności zwierzęcia, jego chęci do przebywania blisko człowieka, podążania za opiekunem.

¹³ Nazwa ta pochodzi prawdopodobnie z uniwersum *Gwiezdnych Wojen*, gdzie oznacza ucznia futurystycznego zakonu rycerskiego *Jedi*.

¹⁴ Należy podkreślić, że większość leksemów tworzących afektonimy w tym polu semantycznym to nazwy przedmiotów przynależące do potocznego rejestru języka (fr. *registre familier*) (por. np. *doudou*, *bibi*, *doudoune* w *Dictionnaire Larousse en ligne*).

13	nazwy kapusty i ptysia (oraz ich derywaty)	23	<i>chou / chouchou / choupette / babychou</i> ‘ptyś, kapusta’
14	nazwy innych potraw i produktów spożywczych	21	<i>patate</i> ‘ziemniak, batat’ <i>croquette</i> ‘krokiet’ <i>boudin</i> ‘kaszanka’ <i>cacahuète</i> ‘orzech ziemny’ <i>saucisson</i> ‘kielbasa’
15	nazwy związane ze światłem	16	<i>rayon de soleil</i> ‘promień słońca’ <i>étoile</i> ‘gwiazda’ <i>lune</i> ‘księżyc’ <i>loupote</i> ‘mała lampa’ <i>étincelle</i> ‘iskra’
16	nazwy oznaczające ‘wszystko, życie’	15	<i>vie</i> ‘życie’ <i>tout</i> ‘wszystko’ <i>oxygène</i> ‘tlen’ <i>monde</i> ‘świat’
17	nazwy tego, co jest uznawane za cenne	13	<i>trésor</i> ‘skarb’ <i>perle</i> ‘perła’ <i>caillou</i> ‘kamień szlachetny’

Źródło: opracowanie własne.

Biorąc pod uwagę ograniczenia co do długości artykułu oraz obecność w korpusie afektonimów powszechnie znanych, nierzadko funkcjonujących także w języku polskim, skupię się w dalszej części analizy na czterech wybranych polach semantycznych, których omówienie wydaje się szczególnie istotne ze względu na ich frekwencję lub nieoczywisty charakter: nazwach stosunków rodzinnych, nazwach oznaczających ‘przyjaźń, wsparcie’, nazwach zwierząt oraz nazwach skatologicznych i innych wyjściowo pejoratywnych.

Polem semantycznym o najwyższej frekwencji w zebranej podstawie materiałowej są nazwy stosunków rodzinnych. Opiekunowie zwierząt podkreślają przynależność swoich towarzyszy do wspólnoty domowej poprzez wykorzystywanie określeń stosowanych w komunikacji rodziców i dzieci (np. *bébé*, *fille*, *fils*) lub afektonimów sugerujących więź braterską (zbudowanych na podstawie leksemu *frère*). Interesujące wydają się również afektonimy nawiązujące do przyjacielskiego charakteru relacji oraz pewnej formy wsparcia otrzymywanej od zwierzęcego towarzysza (np. *ami*, *confident*, *réconfort*). Wyrażenia tego typu nie były do tej pory szerzej omawiane w literaturze, co wynika zapewne z częstego ograniczania kontekstu badawczego afektonimów do relacji romantycznych i rodzinnych. Określenia przynależące do przywołanych tu pól semantycznych o charakterze relacyjnym stanowią łącznie prawie 27% wyekscerpowanych form.

Kolejnym z pól semantycznych wymagających komentarza są nazwy zwierząt. W obrębie tej grupy afektonimów wyróżnić można dwa podzbiory. Do pierwszego z nich należą formy, które pokrywają się znaczeniowo z przynależnością gatunkową danego zwierzęcia. Mogą to być apelatywa, takie jak *chat*, *chien* lub *lapin*, wzbogacone o determinant dzierżawczy lub przydawki (np. *mon petit chien adoré* ‘mój mały ukochany pies’), albo określenia o wartości emotywnej pochodzące z języka małych dzieci (np. *toutou*, *loulou*, *matou*). Drugą, mniej istotną frekwencyjnie podgrupą są nazwy zwierząt przynależących do innych gatunków. Relacja między apelatywem a nazywanym obiektem zdaje się opierać w tym przypadku na metaforze lub na typowej dla języka francuskiego konwencji (por. *puce* w DAF).

Warto położyć nacisk zwłaszcza na nazwy skatologiczne i inne wyjściowo pejoratywne. Po pierwsze, należy w tym miejscu zaznaczyć, że podobny proces został odnotowany w badaniach z zakresu interakcji międzyludzkich, choć nie każda społeczność językowa stosuje go w takim samym zakresie. Wykorzystywanie nazw skatologicznych jako afektonimów wydaje się szczególnie częste w obrębie języka niderlandzkiego (Perlin i Milewska, 2000, s. 172), choć o stosowaniu „czułych słówek” zbudowanych z leksemów pejoratywnych zaświadcza także *Słownik afektonimów* pod redakcją Bańki i Zygmunt (2011), zawierający formy fleksyjne i derywaty pochodzące od rzeczowników, takich jak *brzydal* (s. 18), *łobuz* (s. 56) czy *paskuda* (s. 80). Wspomniani badacze we wnioskach podsumowujących tom zauważają:

Wizerunek adresata [afektonimu – M.B.] jest ambiwalentny: partner może być przy stojny i słodki, ale bywa też brzydki, głupi, niedobry i nie zrównoważony. Zdrobnienia łagodzą jednak wydźwięk nazw mniej pochlebnych i wprowadzają swoistą grę językową, w której kontrast między pieszczotliwą formą a naganną treścią zapobiega przesłodzeniu konwencji (2011, s. 132).

Obserwacja ta znajduje potwierdzenie także w kontekście niniejszej analizy. Choć wysoki stopień analityczności języka francuskiego nie pozwala na tak produktywne tworzenie zdrobnień, jak ma to miejsce w językach fleksyjnych, to leksemy pejoratywne stojące u podstaw badanych form afektonimicznych występują w towarzystwie innych środków językowych o podobnej funkcji – determinantów dzierżawczych oraz przydawek. Zdarza się także, że słowo o negatywnym wydźwięku pojawia się w tekście komemoratywnym w cudzysłowie, co zachęca do jego niedosłownej interpretacji.

Jakkolwiek nieoczywiste wydawać się mogą tego typu określenia, Rosier (2006) zauważa, że każde wyjściowo obraźliwe sformułowanie może zyskać

w konkretnym użyciu status spieszczenia (rozumianego jako kategoria funkcjonalna), a wykorzystanie go w odniesieniu do ukochanej osoby jest jednym ze sposobów budowania więzi i poczucia przynależności. Strategia ta nazywana jest na gruncie językoznawstwa francuskiego *l'insulte de solidarité* (dosł. „obelga solidarnościowa”, zob. Lagorgette i Larrivée, 2004).

Wyjaśnieniem dla obecności leksemów o znaczeniu pejoratywnym w badanym korpusie wydaje się zatem kontekst wypowiedzi; bez wątpienia tragiczny, ale jednocześnie pełen intymności, wspomnień spędzonych wspólnie chwil oraz nawiązań do zabawnych i rozczulających sytuacji z przeszłości. Określenie *canaille*, poprzedzone – co ważne – przymiotnikiem *petite* ‘mała’, pojawia się na przykład we fragmencie tekstu komemoratywnego, w którym nadawca wypowiedzi wspomina wygłupy swojego zmarłego psa:

[...] *Quelle **petite canaille** depuis ton arrivée, toujours à faire le pitre, à courir partout, à voler les serpillières et à courir avec elles dans toute la maison [...]*

[...] Cóż za **mała kanalia**, odkąd przybyłeś, ciągle błaznowałeś, brykałeś wszędzie, kradłeś mopy i biegałeś z nimi po domu [...] ¹⁵.

Aby zilustrować sposób, w jaki używane są w badanych tekstach pozostałe afektonimy, omówię pokrótce fragment innego z zebranych hołdów:

*Tu as bouleversé ma vie, tu m'as apporté tellement de bonheur et de réconfort, tellement de joie, tellement de tout... Je t'aime à jamais, **mon bébé chat, mon fils, mon petit chat** [...]*

Zmieniłeś moje życie, przyniosłeś mi tyle szczęścia i wsparcia, tyle radości, tyle wszystkiego... Będę cię zawsze kochać, **moje maleństwo, mój synku, mój mały kocie** [...] ¹⁶.

Przytoczony powyżej fragment ukazuje wykorzystanie afektonimów jako nominalnych form adresatywnych, odpowiedzialnych m.in. za identyfikację odbiorcy oraz eksplicytację płaszczyzny relacyjnej (zob. np. Kerbrat-Orecchioni, 2010). Badane formy stanowią przejaw zaangażowania emocjonalnego, towarzysząc aktom mowy o charakterze ekspresywnym – w tym wypadku wyrazom wdzięczności i miłości.

Użycie form afektonimicznych może być interpretowane jako próba wyrażenia charakteru relacji łączącej człowieka i zwierzę. Opiekunowie uwypuklają wartość tej więzi poprzez pozytywną waloryzację zwierząt, które jawią

¹⁵ Tłumaczenie własne.

¹⁶ Tłumaczenie własne.

się jako członkowie rodziny, towarzysze codzienności i przyjaciele oraz pocieszyciele. Warto przy tym zauważyć, iż autorzy hołdów korzystają niejednokrotnie z kategorii pojęciowych charakterystycznych dla relacji międzyludzkich (np. „dziecko”, „przyjaciel”, „terapeuta”), co świadczy o wysokim stopniu humanizacji zwierząt towarzyszących w badanym dyskursie.

*

Dyskurs komemoratywny dotyczący zwierząt towarzyszących tworzy przestrzeń ekspresji emocjonalnej, w której czułość ujawnia się na płaszczyźnie leksykalnej między innymi poprzez użycie afektonimów. Przezwiska wykorzystywane przez opiekunów zwierząt są przejawem kreatywności językowej, widocznej przede wszystkim na poziomie morfologicznym. Korpus potwierdza występowanie form o charakterze unikatowym, nieodnotowanych przez słowniki, choć duża część afektonimów jest wyrazem konwencji językowej, pokrywając się z używanymi powszechnie w komunikacji międzyludzkiej apelatywami.

W afektonimach o widocznej, sugerowanej przez kontekst wypowiedzi motywacji, związek znaczeniowy między wyjściowym apelatywem a nazywanym obiektem (zwierzęciem) opiera się w dużej mierze na metaforze oraz metonimii. Znaczna część badanych przezwisk przypisuje zwierzętom role lub cechy charakterystyczne dla relacji interpersonalnych, prezentując je jako członków rodziny, przyjaciół, towarzyszy życia. Afektonimy uwypuklają również cechy osobnicze zwierzęcia – w tym uwarunkowania charakterologiczne – oraz jego przynależność gatunkową. Podstawa materiałowa obejmuje ponadto określenia stworzone na podstawie leksemów konotujących cechy pejoratywne, co nie oznacza bynajmniej, że dochodzi w dyskursie komemoratywnym do negatywnej waloryzacji zwierzęcia. Zjawisko to pokazuje raczej, że potencjał afektywny nie musi wynikać wyłącznie z właściwości leksykalno-semantycznych danego słowa, opierając się w dużej mierze na uwarunkowaniach dyskursywnych, takich jak sytuacja komunikacyjna czy typ i gatunek dyskursu.

Poddane analizie afektonimy są jednym ze sposobów humanizacji zwierząt towarzyszących, co wskazuje na silne przywiązanie ludzi do swoich zwierzęcych towarzyszy, a jednocześnie skłania do stawiania pytań o ich podmiotowość w tej relacji międzYGatunkowej. Warto bowiem zaznaczyć, iż sposób jej prezentowania w omawianym dyskursie ma charakter antropocentryczny, będący wynikiem interpretacji świata z wyłącznie ludzkiej perspektywy.

BIBLIOGRAFIA

KORPUS

30 Millions d'Amis. (b.r.). *En mémoire de mon ami*. <https://amonami.30millionsdamis.fr/>

SŁOWNIKI

Dictionnaire de l'Académie Française (DAF). Wyd. 9. <https://www.dictionnaire-academie.fr/> [dostęp 16.01.2025].

Dictionnaire Larousse en ligne. <https://www.larousse.fr/dictionnaires/francais/> [dostęp 21.01.2025].

Wielki Słownik Języka Polskiego (WSJP). <https://wsjp.pl/> [dostęp 21.01.2025].

LITERATURA PRZEDMIOTU

Bańko, M., i Zygmunt, A. (2011). *Czule słówka. Słownik afektonimów*. Wydawnictwo Naukowe PWN.

Bidaud, S. (2012). Sur la perte de vitalité du diminutif en français. *Revista de Filología Románica*, 29(1), 51–58.

Bryja, M. (2024). La construction identitaire de propriétaires des animaux de compagnie dans le discours commémoratif numérique français. *Studia Romanica Posnaniensia*, 51(1), 23–35. <https://doi.org/10.14746/strop.2024.51.1.2>

Brzozowski, J. (1979). Krótka historia zwierząt, które także bywają śmiertelne. *Teksty: teoria literatury, krytyka, interpretacja*, 6(48), 171–185.

Cardon, D. (2019). La transformation numérique de l'espace public. W: D. Cardon, *Culture numérique* (s. 147–151). Presses de Sciences Po. <https://doi.org/10.3917/scpo.cardo.2019.01>

Chruściel, P. (2018). Pojęcie dyskursu we francuskiej lingwistycznej analizie dyskursu. W: A. Drabina-Różewicz i A. Momot (red.), *Język i kultura w komunikacji społecznej. Tradycja – Teraźniejszość – Perspektywy* (s. 9–24). Stowarzyszenie Młodych Twórców „Kontrast”.

Eason, F. (2021). “Forever in our hearts” online: Virtual deathscapes maintain companion animal presence. *OMEGA – Journal of Death and Dying*, 84(1), 212–227. <https://doi.org/10.1177/0030222819882225>

Florea, M.-L., i Wrona, A. (2018). Présentation : Deuil en ligne. Les discours funéraires à l'ère du numérique. *Semen*, (45). <https://doi.org/10.4000/semen.11587>

Gaillemain, B. (2009). Vivre et construire la mort des animaux. Le cimetière d'Asnières. *Ethnologie française*, 3(39), 495–507.

Grzmił-Tylutki, H. (2010). Nowa francuska analiza dyskursu. W: H. Grzmił-Tylutki, *Francuska lingwistyczna teoria dyskursu. Historia, tendencje, perspektywy* (s. 127–202). Kraków: Universitas.

Kaliska, A. (2021). L'extraction de termes-clés de la pêche à l'aide d'outils GNU/Linux. *Języko-vedný časopis*, 72(4), 916–926.

Kerbrat-Orecchioni, K. (red.). (2010). *S'adresser à autrui : Les formes nominales d'adresse en français*. Université de Savoie.

Kilgariff, A., Baisa, V., Bušta, J., Jakubíček, M., Kovář, V., Michelfeit, J., Rychlý, P., i Suchomel, V. (2014). The Sketch Engine. *Lexicography*, 1(1), 7–36. <https://doi.org/10.1007/s40607-014-0009-9>

Kopciwicz, L. (2022). Dom i zwierzęta – poszukiwanie bezpiecznej przestrzeni i znaczących relacji z innymi w postpandemicznej kulturze kryzysu. *Kultura Współczesna. Teoria, Interpretacje, Praktyka*, 120(4), 154–167.

- Lagorgette, D., i Larrivée, P. (2004). Interprétation des insultes et relations de solidarité. *Langue française*, 144(4), 83–103. <https://doi.org/10.3917/lf.144.0083>
- Ławrynowicz, A., Wróblewska, A., Kaliska, A., Pawłowski, M., Wiśniewski, D., Sosnowski, W., i Dutkiewicz, J. (2023). Fine-grained and complex food entity recognition benchmark for ingredient substitution. W: B. Venable, D. Garijo i B. Jalaian (red.), *K-CAP '23 Proceedings of the 12th Knowledge Capture Conference 2023, Pensacola, Florida, USA* (s. 25–29). Association for Computing Machinery.
- Maingueneau, D. (2021). *Discours et analyse du discours. Une introduction*. Armand Colin.
- Meijer, E. (2021) Od języków zwierząt do międzygatunkowych światów. W: E. Meijer, *Zwierzęta mówią. W stronę demokracji międzygatunkowej* (A. Małecka, B. Biedrzycki, tłum.) (s. 93–126). Wydawnictwo Drzazgi.
- Mondémé, C. (2018). Comment parle-t-on aux animaux ? Formes et effets pragmatiques de l'adresse aux animaux de compagnie. *Langage et société*, 163(1), 77–99. <https://doi.org/10.3917/lis.163.0077>
- Mondémé, C. (2022). Lire et comprendre le comportement animal : une herméneutique ordinaire. *Langage et société*, 176(2), 43–67. <https://doi.org/10.3917/lis.176.0045>
- Mudruchová, R., i dos Santos, N.E.P. (2021). Mon lapin, ma biche ou loulou ? La fréquence d'emploi des surnoms d'amour pour femmes et pour hommes en français de France et en français québécois. *Acta Universitatis Lodzianensis*, (16), 209–220. <https://doi.org/10.18778/1505-9065.16.19>
- Osunniran, A. T., i Bariki, I. (2020). La formation des hypocoristiques en français et en youruba. *Studii de gramatica contrastiva*, (33), 72–96.
- Perlin, J., i Milewska, M. (2000). Afektonimy w polskim, francuskim, hiszpańskim i niderlandzkim. Analiza morfologiczna i semantyczna. W: I. Nowakowska-Kempna, A. Dąbrowska i J. Anusiewicz (red.), *Uczucia w języku i tekście*. Seria: Język a kultura. T. 14 (s. 165–173). Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Pręgowski, M. P. (2014). Trzecia Rzeczpospolita Czworonożna. W: M. P. Pręgowski i J. Włodarczyk (red.), *Pies też człowiek? Relacje psów i ludzi we współczesnej Polsce* (s. 9–43). Wydawnictwo Naukowe Katedra.
- Rosalska, P., i Żurowski, S. (2019). Problemy ręcznej anotacji dużych korpusów tekstów. W: M. Gębka-Wolak i A. Krawczuk (red.), *Z bliska i z daleka: język polski w badaniach językoznawców lwowskich i toruńskich* (s. 235–252). Wydawnictwo Naukowe UMK.
- Rosier, L. (2006). *Petit traité de l'insulte*. Labor.
- Veyrié, N. (2014). De la mort industrielle « donnée » à l'animal domestique à la perte des animaux de compagnie. Quelles sont les conséquences d'une société mortifère ? *Etudes sur la mort*, 145(1), 47–59. <https://doi.org/10.3917/eslm.145.0047>
- Veyrié, N. (2018). Cimetières virtuels pour les animaux de compagnie : les traces d'un deuil ? *Semen*, (45). <https://doi.org/10.4000/semen.11623>
- WHO. (2020). *WHO Director-General's opening remarks at the media briefing on COVID-19 – 11 March 2020*, 11.03. <https://www.who.int/director-general/speeches/detail/who-director-general-s-opening-remarks-at-the-media-briefing-on-covid-19---11-march-2020> [dostęp: 22.01.2024].
- WHO. (2023). *WHO Director-General's opening remarks at the media briefing – 5 May 2023*, 5.05. <https://www.who.int/director-general/speeches/detail/who-director-general-s-opening-remarks-at-the-media-briefing---5-may-2023> [dostęp: 22.01.2024].